

KÜRESELLEŞME VE SOSYAL GÜVENLİK

Faruk Kocacık

Öz

Küreselleşme genel olarak kapitalist gelişmelerle ilişkilendirilmektedir. Küreselleşmenin ekonomik, sosyal, toplumsal ve kültürel yansımaları vardır. Dolayısıyla, sosyal güvenlik sistemini ve toplumsal politikaları etkilemektedir. Dünya Bankası raporlarına, göre, küresel ekonomiyle daha fazla bütünleşebilen gelişmekte olan ülkelerde, sosyal güvenlik sistemleri standart bir uygulama haline gelmeye başlamıştır.

Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden söz eden araştırmalara göre de, bu süreç çerçevesinde zengin ülkelere daha çok yatırım yapıldığı ve işçilerin yoksullaştırdığını, ifade edilmektedir. Gelişmekte olan bir ülke olarak, Türkiye’de sosyal güvenliğin kapsamına girmeyen nüfus kesimleri vardır. Ulus-devlet olma sürecini tamamlamada, Türkiye’nin küreselleşmeden yarar sağlaması güç gözükmektedir.

Anahtar Sözcükler

Küreselleşme, Sosyal Güvenlik, Ulus-devlet, Türkiye

Globalisation and Social Security

Abstract

In general, globalisation is related to the development in the system of capitalism. There are many aspects of globalisation such as economical, social and cultural ones. Therefore, this process have many effects on both social security system and social politics. According to the reports of World Bank, the more a developing country is integrated to the globalisation process, the more social security system is routinized in that country.

For the reports asserting that globalisation has negative effects on developing process, developed countries obtained more investment, economic situation of the workers is getting worse day by day. In Turkey, today, a lot of people are not able to benefiting from social security system. In the process of creating a nation-state, Turkey will be hardly take an advantage from the globalisation.

Key Words

Social Security, Nation-State, Turkey.

Giriş

Küreselleşme kavramı yeni olmayan fakat zamanımızda ayırdedici özellikleri olan bir kavramdır. Küreselleşme kavramı çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Küreselleşme sözcük olarak, dünyanın bütünleşmiş bir pazar haline gelmesini ifade etmektedir. (Saylan, 1997:10 ve Kansu, 1997:10) Küreselleşme yeni bir olgu değildir. Bu yüzyılın başında bilimsel terminolojiye giren emperyalizmin kendisidir. (Boratav, 1997:25) Kapitalizmin ekonomik boyutları ele alındığında, küreselleşmeyle benzerlikleri görülecektir. (Korten, 1999:7) Küreselleşme, yeni dünya düzeni, postmodernizm, yenileşme ve neo liberalizmi birbirinden ayrı düşünmemek gerekir. Çünkü söz konusu anlayış ve söylemler kapitalizm ile bağlantılıdır ve ancak kapitalizm bağlamında açıklanabilirler. Buna göre küreselleşme kapitalizmin günümüzdeki boyutu ve görünümünü ifade etmektedir. (Kızılcılık, 2001:15)

Günümüzde küreselleşme özellikle ulus-devletlerin işlevlerini yok etmeye yönelik, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkeler üzerinde sömürsünün yeni adı olarak görülmektedir.

Küreselleşme ile ilgili tartışmalar şöyle özetlenebilir (Eşkımat, 1988:10)

- Küreselleşme, tarihin başlangıcından beri vardır, son yıllarda hızlanmıştır.
- Küreselleşme, modernleşme, kapitalizmin gelişmesi ile yaşıttır.
- Küreselleşme, sanayi öncesi toplum, modern toplum, modern ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesi ile son dönemde ortaya çıkan yeni bir olgudur.

Küreselleşmenin dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasını sağladığı da ifade edilmektedir (Giddens, 1994:62).

Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki değişim küreselleşmenin maddi temelini oluştururken (Cangızbay, 1998:166), tek bir küresel kültür, egemenliği sermayenin tekelinde olan bir tek küresel pazar anlayışı, küreselleşmenin pratiksel hedeflerini oluşturmaktadır. Politik düzeyde ise küreselleşme, demokratik olarak ulus-devlet üzerinde bir hegemonya siyaseti uygulama, ulus-devlet oluşumunu zayıflatma bilincine dönüktür.

Ulus-devlet olgusunun meşruiyet kaybını dünya düzeyinde büyük dönüşümler sonucu ortaya çıkan bunalımlara ve dolayısıyla küreselleşmeye bağlamak, küreselleşmenin tanımı gereği zorunludur. Çünkü küreselleşme, doğrudan ekonomik güçler hakimiyetinin, uluslar üstü sermaye gücünün bunalımdan çıkmak için toplumsal, siyasal, kültürel ve teknolojik alanlara yeni anlamlar katma, dünyayı tek bir Pazar haline dönüştürme çabalarıyla ilintilidir. Bunalımdan çıkmak için öncelikle dünyanın yaşamaya başladığı dönüşümü kavrayabilmek gerekiyordu. Bunu için değişik senaryolar geliştirilmeye başlandı. Ortaya konulan senaryolar, yaşanan bu dönüşümün dört farklı yönüne işaret etmektedir. Bunlardan birincisi sanayi toplumundan bilgi toplumuna, ikincisi Fordist üretim biçiminden esnek üretim biçimine, üçüncüsü moderniteden postmoderniteye, dördüncüsü ise ulusal devletler düzeyinden küreselleşmiş bir dünyaya geçiş üzerine yoğunlaşmaktadır (Cangızbay, 1998:119).

Diğer senaryolara bağlı olarak gelişen ve hepsinden daha etkili olan dördüncü senaryonun gelişimi ekonominin ulus ötesi bir ekonomiye doğru metamorfoz geçirmesini sağlamaktadır. Bu süreçte asıl önemli olan, dünya çapında sermaye akışlarının hızlanması ve ulusal ekonomik koşulların küresel düzeyde birbirine bağlı sermaye piyasaları tarafından belirlenmesidir. Günümüzde artık devletlerin sınırları içinde gömülü olan ulusal ekonomilerden çok, piyasalar içine gömülü olan devletler söz konusudur (Habermas, 2000:204).

Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik

Yukarıda açıklanan yönleriyle küreselleşme ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel, kısaca her alanda etkileri vardır (Kocacık, 2000a:111-113). Bu çerçevede sosyal güvenlik politikaları ve uygulamaları çerçevesinde çalışma hayatı da küreselleşmeden etkilenmektedir. Bu etkilerin olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu henüz netlik taşımamaktadır.

Örnek olarak Dünya Bankasının 1997 yılı Sosyal Güvenlik Stratejisi raporuna bakalım (26.3.2001. www.ntv.com.tr/news).

Dünya Bankası tarafından yayınlanan Sosyal Güvenlik Stratejisi (Güvenlik Ağından Sıçrama Tahtasına-Form Safety Net To Springboard) raporunda, gelişmiş ekonomilerin gelişmekte olan ülkelere verdiği sosyal

güvenlik konusundaki desteğin güçlendirilmesiyle, gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmenin olumsuz etkilerine ve yoksullaşmaya karşı mücadelenin güçleneceğine yer verilmiştir.

Raporda, sosyal güvenlik konusundaki stratejilerin çeşitli Latin Amerika ülkelerinde pilot uygulama yapıldığı kaydedilirken; şu ana kadar dünya toplum nüfusunun dörtte birinden az bir bölümünün sosyal güvenlik düşüncesine sahip olduğu belirtilmektedir. Toplam nüfusun % 5'ten az bölümünün kendi birikimleriyle ekonomik krizler, iç savaş ve tabii felaketlere dayanabildiği kaydedilirken; 1990-1997 yılları arasında tüm gelişmekte olan ülkelerin % 80'inin ekonomik krizle karşılaştığı ve en az bir yıl kişi başı negatif gelir elde ettiği ifade edilmektedir.

“Sosyal devletin” daha güçlü şekilde faaliyet gösterdiği gelişmiş ülkelerde, sosyal güvenlik sisteminin etkin şekilde kullanıldığı kaydedilen Dünya Bankası Raporunda, gelişmekte olan ülkeler açısından ise son seçenek olarak bu sistemin çalıştırıldığı kaydedilmektedir.

1997 yılında baş gösteren Asya krizinin tüm gelişmekte olan ülkeleri etkilediği hatırlatılan raporda, yoksulların zor durumda kaldığı, bu nedenle krizler öncesinde sosyal güvenlik sistemlerinin uygulamaya geçirilmesi kaydedilmektedir.

Raporda, küresel ekonomiye giderek daha fazla entegre olan gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin standart bir uygulama haline gelmeye başladığı belirtilmiştir.

Dünya Bankasının İnsani Gelişim'den sorumlu başkan yardımcısı, yaptığı açıklamada 1980'lerde Latin Amerika'da, 1990'larda Asya'da yaşanan ekonomik krizlerin insanların hayatını ne kadar alt üst ettiğine dikkat çekerek “ekonomik dengelerin bozulması ve durgunluğun ortama hakim olmasıyla, yoksulların yaşama koşulları son derece bozuluyor” açıklamasını yapmıştır.

Sosyal güvenlik sistemlerinin işlerini kaybeden insanların hayatını sürdürmesini, açlık ya da hastalık gibi insani sorunlarla başa çıkmasını sağlamakta son derece etkili olduğunu belirten başkan yardımcısı, “Ancak sorunların bir defaya mahsus olarak ortadan kaldırılmasına yönelik böylesi çözümler, yoksulluk sorununu ortadan kaldırmadığı gibi, bu sorunu ileride ortaya çıkabilecek tuzak haline getirebiliyor. Sosyal güvenlik sistemi öyle bir şekilde tasarlanmalı ki, bu sistem bir sıçrama tahtası gibi zor durumdaki insanların daha güvenli bir hayata geçmesini sağlamalı” demektedir.

Dünya Bankasının 2000 yılı raporunda ise (World Bank Briefing Paper, April, 2000. PREM, Economic Policy Group and Development Economic Group) 1960 ile 1995 yılları arasında küreselleşmiş ülkeler arasındaki eşitsizliği arttırıp arttırmadığı değerlendirilmekte ve ticarete açık olan fakir ülkelerin, hem zengin ülkelere, hem de ticarete kapalı diğer fakir ülkelere daha hızlı büyüdüğü açıklanmaktadır.

Ayrıca, Dünya Bankasının 1990 yılı raporunda (United Nations, World Bank, Human Development Report, 1999) küreselleşmenin insan gelişiminde büyük fırsatlar sunduğu, sunulan fırsatların ve sağlanan yararların daha geniş kesimlerde paylaşılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Örneğin: Dış

yatırımlardan zengin ülkelerin % 20, orta düzeydeki ülkelerin % 60 ve fakir ülkelerin % 20 oranında yararlandığı ifade edilmektedir.

Dünya Bankasının yukarıda verilen sosyal güvenlikle ilgili değerlendirmeleri, küreselleşmenin sosyal güvenlik sistemini olumlu etkileyeceğini ortaya koyarken, küreselleşmenin olumsuz etkilerine dikkati çeken bir başka yazı da madalyonun öbür yüzünü sergilemektedir. The Economist dergisinin 22 Ekim 2001 tarihli sayısında yayınlanan bir araştırma yazısından yapılan alıntılara göre durum şöyledir (aktaran Hurşit Güneş, Küreselleşme Sona Eriyor mu? Milliyet, 29 Ekim 2001:8).

ABD'nin 2000 yılında 1,2 trilyon dolarlık doğrudan yabancı sermaye yatırımından düşük gelirli ülkeler yüzde 1 oranında, gelişmekte olan ülkeler ise yüzde 18 oranında yararlanabilmiş. Buna göre zengine yatırım yapmaktadır.

ABD dış ticaretinin yüzde 1'ini düşük gelirli ülkelerle yapıyor. Yüzde 80'ini ise, diğer gelişmiş ülkelerle yapıyor. Buna göre zengin zenginle ticaret yapıyor.

Makale küreselleşmenin işçileri yoksullaştırmadığını da savunuyor. Çokuluslu şirketler, gelişmiş ülkelerde diğer yerli firmalara göre yüzde 50 daha fazla ücret öderken, az gelişmiş ülkelerde 2 kat fazla ücret ödediğini belirtiyor. Bu doğru olmakla birlikte, çokuluslu şirketlerin sayılarının, yerlilerle aynı nitelikte olmadıklarını da dikkate almak gerekir. Zengin yüksek nitelikli işçiyi, yani çokuluslu şirketin çalışmasını tercih etmektedir.

Küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeleri desteklemediği, fakiri daha fakir ettiği tezi hâlâ geçerli. Küreselleşme süreci görünüyor. Ancak tüm olumsuz etkilerine rağmen, ona esir olamayan, aksine bu süreci kullanabilenlere de yarar sağlayacaktır.

Türkiye'de durum

Bu konuda çokuluslu şirketlerin sermayelerini yerel ülkelerin (örneğin Türkiye'nin) gelir dağılımını olumsuz etkilediği (Tonak, 2000:42), küreselleşmenin yerellik (Şengül, 2000:156-158) ve işçiler üzerinde (Arslan, 2000:159) olumlu etkileri olmadığı çeşitli çalışmalarda ortaya konulmuştur.

Bu noktada Türkiye'nin durumu da değerlendirilebilir. Önce bazı hatırlatmalar yapmak yararlı olacaktır.

1982 Anayasası'nın 60. Maddesinde "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir" diyerek 1961 Anayasası'ndaki ilke tekrarlanmıştır. Sosyal Devlet ilkesi (madde 2) Anayasanın en önemli değer hükümlerinden biri olarak sosyal güvenlik ilkesinin de temel dayanağını oluşturur. Sosyal güvenlik mevzuatı kadar sık değişen ve yenilenen mevzuat alanı çok azdır.

Anayasanın kabulünden sonra sosyal güvenlik alanında önemli anayasalar çıkmış olup, 24.05.1983'de kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kanunu, sosyal hizmetlerin yürütülmesini ve muhtaç, çocuk, yaşlı ve engellilerin korunması işini bu kanunla kurulan SHÇEK'e vermiştir.

Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan devlet memurlarının tabi olduğu Emekli Sandığı Kanunu, Özel ve Kamu kurumlarında çalışan işçilerin tabi olduğu 506 sayılı SSK Kanunu ve 1479 sayılı esnaf ve sanatkarlar ve diğer bağımsız çalışanların tabi olduğu Bağkur Kanunu ve bu alandaki yasal düzenlemeler günümüze kadar sık sık değişikliğe uğramış ve yaşanan çağın gerektirdiği ihtiyaçları karşılamaya yönelik düzenlenmiştir.

Bu konularla ilgili bazı istatistiksel bilgiler daha iyi fikir verecektir: *

Emekli Sandığı

Çalışan Sayısı (İştirakçi): 2.197.296

Emekli (Malul, dul-yetim, emekli): 13.505.000 (K:Em.San. 31.03.2001)

SSK

Çalışan Sigortalı: 5.066.975

Emekli: 2.731.518 (K:DPT-SSK, 31.03.2001)

BAĞKUR

Çalışan Sigortalı: 2.804.690

Emekli (Malul, dul-yetim, emekli):1.151.582 (K:DPT-Bağkur, 31.03.2001)

TOPLAM

Çalışan Sigortalı: 10.068.961

Emekli: 17.388.100

Ülkemizde, özellikle sosyal güvenlik alanında kurumlar, ekonomik sıkıntı çekmektedirler. Katılımcıların ve bakmakla yükümlü oldukları aile bireylerinin sosyal güvenlik giderlerini yeterince karşılayamamaktadır. Bu daha çok SSK ve Bağkur kurumlarında olmaktadır. Özellikle SSK ve Bağkur kurumlarında işveren ve çalışanların primlerini düzenli ödemedikleri gözlenmiştir. Ayrıca Türkiye’de emeklilik yaşı oldukça düşük olduğundan erken emekli olanlar da kurumlar üzerinde bir yük teşkil etmektedir. Yeni yasal düzenlemelerle emeklilik yaşında gelişmiş ülkelerle eşgüdüm sağlanma çabası mevcuttur. Ayrıca toplumun önemli bir bölümü sosyal güvenlikten yoksundur.

Çalışma ve işsizlik sorunları ülkemizde çok nedenli ve kapsamlıdır. (Kocacık, 2000b:158-159) Çalışma sorunlarının da toplumsal yapıyla çok yakından ilişkisi vardır. Çalışma sorunlarının giderilmesinde sanayi ve bilgi toplumu olma yolunda çalışmak ve bağımlı bir tarım toplumu olmaktan kurtulmak gerekmektedir. Az gelişmişlik sürecinden kurtularak üretici bir toplum olmayı başarmamız gerekmektedir.

Bilindiği gibi Türkiye’de sorunların kaynağı toplumsal yapının özelliklerinden olduğu kadar, diğer az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, az gelişmiş ülkelere dayatılan ekonomik ve sosyal programların uygulamalarının da bir sonucudur. Sosyal güvenlik alanındaki temel sorunlarımız da böyledir. Sosyal güvenlik alanında Türkiye’eki sorunların nedenleri şöyle sıralanabilir:

* İstatistikler için yararlanılan internet adresleri:

www.dpt.gov.tr; www.ssk.gov.tr; www.emekli.gov.tr; www.bağkur.gov.tr

- Konu ile ilgili mevcut yasaların eski olması açısından yasal nedenler.
- Fonların yetersizliği, tek elde toplanmaması, verimli alanlarda kullanılmaması ve sosyal güvenlik harcamalarının yetersizliği açısından ekonomik nedenler.
- Teknik bilgi ve beceriye sahip uzman azlığı açısından konu ile ilgili bilgi ve uzman yetersizliği nedenleri.
- Yapılan hizmetlerin dağınıklığı, hizmetler arası eş güdümünün bulunmaması ve örgütlerdeki kadro sorunları açısından da örgütsel ve yönetsel nedenler.

Bu nedenlerin boyutları iyi araştırılarak kaynağı ve araçları belirlenmiş uygulamalar ve gerçekçi bir planlamayla sorunun çözümü mümkündür. Ancak ülkenin içsel koşulları kadar da dış etkenleri de bu çözümün başarısında etkili olacağı unutulmamalıdır.

Ulus-devlet olma sürecini tamamlamadan Türkiye'nin küreselleşmeden yararlanmasını beklemek doğru değildir. Ulus-devlet demokratik olmazsa güçlü de olamaz. Güçlü olmazsa, uluslararası sermaye karşısında kendi halkının çıkarını koruyamaz. Dolayısıyla bağımsız olamaz.

Türkiye'nin ulus-devlet olma sürecini tamamlaması, ulus-devlet yapısını ve bağımsızlığını koruması öncelikli işlerindedir. Böylece dünya ilişkilerinden kopmadan kendi halkının çıkarlarını koruyabilmesi gerçekleşir.

Küreselleşmeye karşı koymak, böylece bir değişim sürecine direnmek elbette zordur. Sorunlarımızı iyi bilmek, doğru yaklaşımlarla gerçekçi sosyal politikalar ortaya koyarak, ulus-devlet olma sürecini tamamlayarak, Türkiye'de küreselleşmeden tüm sorunlar gibi sosyal güvenlik sorunlarının da iyileştirilmesi beklenebilir. Aksi takdirde sorunların giderek çoğalmasını beklemek gerekecektir.

Kaynakça

- ARSLAN, Hakan. (2000), "Küreselleşmenin Emek Üzerindeki İdeolojik Etkileri ve Seçenek Sorunu" **Küreselleşme**, Der. A. Ahmet Tonak, İmge Kitabevi: Ankara
- BORATAV, Korkut. (1997), "Ekonomi ve Küreselleşme" **Emperyalizmin Yeni Modeli Küreselleşme**, Kansu Işık (Ed) İmge Kitabevi:Ankara
- CANGIZBAY, Kadir. (1988), "Küreselleşme ve Kamusal Alan" **Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam**, Der. Fuat Keyman, A. Yaşar Sarıbay, Vadi Yayınları: Ankara
- DÜNYA BANKASI RAPORU, 1997
- DÜNYA BANKASI RAPORU, 1999
- DÜNYA BANKASI RAPORU, 2000
- EŞKİNAT, Rana. (1988), **Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkisi**, Anadolu Üniv. Yay. No: 1036, Eskişehir
- GİDDENS, Anthony. (1994), **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdin, Ayrata yayınları, İstanbul

- GÜNEŞ, Hurşit. (2001), “Küreselleşme Sona Eriyor mu?” **Milliyet**, 29 Ekim
- HABERMAS, Jürgen. (2000), “Avrupa Ulus Devleti ve Küreselleşme Tazyikleri”, **Mürekkep**, Çev. Alev Özkazanç, Sayı: 14
- KANSU, Işık. (1997), **Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme**, İmge Kitabevi, Ankara
- KIZILÇELİK, Sezgin. (2001), **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Arı Kitabevi, Ankara
- KOCACIK, Faruk. (2000a), “Kütle Toplumu, Küreselleşme ve Türkiye” **Prof. Eyüp Kemerlioğlu’na Armağan**, Sivas
- KORTEN, C. David. (1999), **The Post Corporate World: Life after Capitalism**, Berratel-Kohler Publishers, San Francisco, March
- ŞAYLAN, Gencay. (1997), “Küreselleşmenin Gelişimi” **Küreselleşme**, İmge Kitabevi, Ankara
- ŞENGÜL, Tarık. (2000), “Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi” **Küreselleşme** Der. A. Ahmet Tonak, İmge Kitabevi, Ankara
- TEKELİ, İlhan ve İLKİN, Selim. (2000), “Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması” **Doğu-Batı**, Sayı: 10, Şubat
- TONAK, E. Ahmet. (2000), ÇTYA nın Bağlamı “Küreselleşme ve Yabancı Sermaye” **Küreselleşme**, Der. E. Ahmet Tonak, İmge Kitabevi, Nisan, Ankara